

Anarşizm*

George WOODCOCK

Çeviri: Cengiz ÇUHADAR - Hakan ÇOŞAR**

Anarşizm, devletin otoritesini reddeden ve gönüllü kurumların insanın doğal toplumsal eğilimlerini ifade etmeye en uygun olduğunu öne süren sosyal bir felsefedir. Tarihsel olarak "hükümeteşizliği" ifade eden Yunanca *an archos* kelimesinden türemiş olan "anarşist" kelimesi başlangıçta bütün kanunları tanımayan ve kaosu tırmandırmayı isteyeniy göstermek için aşğılayıcı anlamda kullanılmıştır. Anarşizm, İngiliz İç Savaşı ve Fransız Devrimi boyunca partilerin çođu tarafından siyasi yelpazenin Sol kanadında duranları eleştirmek için "Levelers"¹e karşı bu anlamda kullanılmıştır. Pozitif felsefenin kabul ettiği tanımlamanın ilk kullanımının P. J. Proudhon tarafından *Qu'est-ce que la propriété?* (Mülkiyet Nedir?, Paris, 1840) adlı eserinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Burada o, kendini bir anarşist olarak tanımladı. Çünkü o, otoriteye dayanan siyasi organizasyonun, gönüllü sözleşmeye dayalı toplumsal ve ekonomik organizasyonla yer değiştirmesi gerektiğine inanıyordu.

Bununla birlikte, kelimenin iki kullanımı da bir arada varlığını korudu ve bazıları tarafından biri yok etme doktrini ve diğer bazıları tarafından da insanın doğuştan iyi olduğuna inanmaya dayanan iyilikçi bir doktrin olarak anlaşılaraq anarşizmle ilgili tartışmalarda karışıklığa neden oldu. Anarşizmin Terörizm ve Nihilizm ile irtibatlandırılmasıyla bu karışıklık daha da arttı. Aslında adalet ve doğal hukuka inanmaya dayanan anarşizm, bütün ahlaki kuralları inkar eden nihilizme karşı kutupta durmaktadır. Aynı şekilde, sosyal bir felsefe olan anarşizm ile bazen bireysel olarak anarşistler tarafından fakat aynı zamanda anarşizm ile genel olarak bir alakası olmayan çeşitli hareketlere mensup eylemciler tarafından da kullanılan siyasi bir araç olan terörizm arasında zorunlu hiçbir ilişki yoktur.

Anarşizm, sorumlu bireylerin gönüllü işbirliğinin sırf daha adil ve eşitlikçi olmayıp aynı zamanda sonuçları açısından uzun vadede otoriteye dayanan yönetimden daha ahenkli ve düzenli olduğu öncüsüyle, sosyal hayatla uyumlu azami özgürlüğü hedefler.

* George Woodcock'un *The Encyclopedia of Philosophy*, Edit: Paul Edwards, Cilt 1, New York, 1967, s.111-115'deki "Anarchism" maddesi.

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Anarşist felsefe hiç biri ortodoksi (geleneksel) olarak tanımlanamayacak bir çok şekil almış olup temsilcileri kasıtlı olarak anarşizmin açık ve değişebilen bir doktrin olduğu görüşünü işlemişlerdir.

Bununla birlikte, onun bütün farklı biçimleri, mevcut iktidarla yönetilen toplumların onların yerine geçmesi gereken geleceğin özgürlükçü topluma ilişkin bir vizyon ve normal siyasal uygulamaların dışında yöntemlerle bu topluma ulaşmaya yönelik tasarlanmış bir yolla eleştirmede birleşirler. Anarşizm genelde devleti reddeder. O, demokratik süreçlerin değerini reddeder çünkü onlar bireyin elinde tutulması gereken sorumluluğunu başkasına havale eden oy çokluğu yönetimini esas almaktadır. O, ütopyik felsefeleri eleştirir çünkü onlar gelişme göstermeyen (statik) ideal bir toplumu hedef alır. O, enternasyonalizm ve federalizme eğilim gösterir ve ekonomik organizasyon ile ilgili problemlere yönelik anarşistlerin görüşleri birbirinden oldukça farklılık arz etse de, onların tamamının W. Godwin'in birikmiş mülkiyet olarak isimlendirdiği şeyi reddettiği söylenebilir.

Anarşist savunmacılar görüşlerinin kaynağını ilkel hükümeteşiz toplumlara kadar geriye götürmeye yönelik teşebbüslerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda, farklı dini veya felsefi nedenlerle hükümet kurumlarını eleştirmiş, siyasi faaliyeti reddetmiş veya bireysel özgürlüğe büyük değer vermiş çok sayıdaki öğretmen ve yazar arasından anarşist öncülerini arama eğilimi var olmuştur. Böylece Lao-Tse, Zeno, Spartacus, Etienn de La Boetie, Thomas Münzer, Rabelais, Fenelon, Diderot, ve Swift gibi farklı öncüler bulunmuştur; aynı zamanda Essen'ler, ilk dönem Hıristiyan elçiler, Anabaptistler ve Doukhorborlar gibi toplumsal düzeni hedefleyen çok sayıdaki dini gruplarda da anarşist eğilimler aranmıştır. Bununla birlikte, her ne kadar bazı temel özgürlükçü fikirler farklı derecelerde bu insanlar ve hareketler içinde var olmuşsa da, gelişmiş bir sosyal felsefe olarak ilk anarşizm biçimleri, ortaçağ döneminin dağıldığı, Reformasyon'un radikal, ayrılıkçı aşamasına vardığı ve modern siyasal ve ekonomik örgütlenmenin olgunlaşmamış biçimlerinin ortaya çıkmaya başladığı Modern çağın başında görülmüştür. Diğer bir deyişle, kapitalizm ve modern devletin ortaya çıkması farklı biçimlerde en temelde onlara karşı çıkan felsefenin ortaya çıkmasıyla paralellik arz etmektedir.

Winstanley

Proudhon kendisini anarşist olarak isimlendiren ilk yazar ise de, en azından iki öncü anarşizmin bütün temel öğelerini içeren sistemleri kabataslak ortaya koymuşlardır. İlk olarak Gerard Winstanley, (1609-1660) Cromwell dönemi boyunca Digger'ların² küçük hareketlerine önderlik eden bir manifaturacıdır. Winstanley ve onun taraftarları radikal bir Hıristiyanlık

1 Düzleyiciler; Chartistlerin ataları olan ve evrensel oy hakkını savunan; ekonomik eşitlikten çok politik eşitlik isteyen grup. Cumhuriyetçi hareketin aşırı sol kanadı. (Çev.)

2 Digger'lar (Kazıcılar); 17. yüzyıl İngiliz devrimci hareketinin asıl anarşist kanadı olarak tanımlanırlar. Çoğunlukla iç savaş izleyen ekonomik durgunluğun kurbanları olan yoksullardan oluşurlar. Talepleri toplumsal ve ekonomiktir. (Çev.).

adının iç savaşı izleyen ekonomik sıkıntıya karşı kullanılmasını ve Yeni Model Ordu'nun yüksek rütbeli subaylarının kendilerini korumayı amaçlıyor gibi görünen (kendilerine mal ettikleri ayrıcalıkları) eşitsizliğe karşı protesto ettiler. 1649-1650'de Digger'lar Güney İngiltere'de kamu alanının bir bölümüne kanunsuz olarak yerleşti ve malların paylaşımına ve tarımla uğraşmaya dayanan topluluklar oluşturmaya çalıştılar. Ancak toplumlar başarısız oldu ama Winstanley tarafından yazılan ve en önemlisi Dürüstlüğü Yeni Yasası (1649) olan broşürlerin serisi varlığını devam ettirdi. Mantıklı bir Hıristiyanlık savunucusu olan Winstanley, İsa'yı "Evrensel özgürlük" ile eşit saydı ve her yerde otoritenin doğasının yozlaşma olduğunu ilan etti. O, "özgürlük nimetinin eşit imtiyaz paylaşımı olduğunu" gördü ve özgürlüğün eksikliği ile mülkiyet kurumu arasında çok yakın bir bağ olduğunu keşfetti. O, toplumda işin ortak yapıldığı ve ürünlerin ticaret yapılmadan ambarların açık olduğu bir sistem vasıtasıyla eşit olarak paylaşıldığı bir proje ortaya koydu. Sonraki özgürlükçü filozoflar gibi, Winstanley suçu ekonomik eşitsizliğin bir ürünü olarak gördü ve insanların yöneticilere güvenmemesi gerektiğini belirtti. Aksine onlar, kendileri lehine sosyal adaletsizliğe son vermek için harekete geçmelidir, böylece ülke özgür insanların bolluk içinde yaşabilecekleri ortak bir hazine olabilsin. Winstanley belirsizlikler içinde öldü ve Digger'ların küçük ve çok kısa ömürlü grupları dışında ilk Quaker'lar istisna, herhangi bir etkiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Godwin

Anarşizmin daha özenle işlenmiş bir taslağı, her ne kadar hala isimsiz olsa da, William Godwin tarafından *Enquiry Concerning Political Justice* (1793) -Siyasal Adalet Üzerine Soruşturma- adlı eserinde ortaya konmuştur. Godwin, tedrici ve onun ifadesiyle iyi niyetli insanlar arasındaki daha doğal tartışma süreci, ki bu yolla hakikatin kendi gücüyle neticede zafere ulaşmasını ummaktaydı, devrimci eyleme tercih ederek çok daha sonraki anarşistlerden ayrılmıştır. İngiliz Dissent geleneğinden ve Fransız Aydınlanma Felsefesinden etkilenen Godwin, gelişmiş bir formda devlet, birikmiş mülkiyet ve demokratik süreçlerle yetkinin devredilmesi hususlarında temel anarşist eleştirileri ortaya koymuştur. O, kendisini "evrensel iyilik" yoluyla izhar eden sabit ve değişmez bir ahlaka inanmaktaydı. Ona göre insan, "erdem dışında bir şey yapma, hakikat dışında bir şey söyleme" hakkına sahip değildi ve bu yüzden insanın görevi hemcinslerine doğal adalete uygun bir biçimde davranmaktı. Adalet, bizzat değişmez hakikatlere dayanmaktaydı. Beşeri yasalar hataya düşebilirdi ve insanlar her zaman için aydınlatılmış ilerlemeye engel teşkil eden pozitif kurumların otoritesine itaat etmekten çok kendi akıllarına göre neyin adil olduğunu ve neyin yapılması gerektiğini tespit etmeye çalışmalıydılar. Godwin eşitsizliği öneren tüm mevcut kurumları ve tüm sosyal ilişkileri ya da evlilik hatta bir orkestra şefinin rolü dahil bir kişinin diğeri üzerinde güç sahibi olmasını reddetmiştir. O, kendi dönemi için hakikat ve adalet anlayışındaki küçük

iman gruplarına inanırken, gelecekte küçük yerleşim birimlerinde yerel olarak organize olmuş ve herhangi bir sınırlama olmaksızın bir topluma gevşek bağlarla bağlı ve asgari düzeyde örgütlenmiş özgür bireylerden oluşan bir topluma bel bağlamaktaydı. Her insan zaruri olan ihtiyaçların üretiminde yer almalı ve bedava dağıtım temelinde, üretimini bütün ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalıydı. Godwin aşırı siyasal veya ekonomik işbirliğine güvenmedi. Diğer taraftan o, sosyal ve ekonomik engellerin giderek ortadan kalkmasıyla fertlerin hür ilişkilerini sabırsızlıkla bekledi. Bu noktada anarşist dünyanın ilk tasavvuru, hür çiftçiler ve esnaflardan oluşan ilkel bir toplum şekliydi. *Siyasal Adalet*'in mantıksal mükemmelliği ve onun sonraki özgürlükçü tartışmalarla ilgili şaşırtıcı öndeyileri, Sir Alexander Gray'in dediği gibi onu "anarşizmin özeti ve özü" yapmıştır.

19. Yüzyıl Avrupa Anarşizmi

Bununla birlikte, daha sonraki hürriyetçi felsefelere olan benzerliklerine rağmen, Godwin ve Winstanley'in sistemleri, 19. yüzyıl Avrupa anarşizmi üzerinde fark edilir bir etkiye sahip olmamıştır. Bu 19. yüzyıl Avrupa anarşizmi, bağımsız bir gelişme olup, özellikle, anarşizmin babası olarak isimlendirilen Besancon Matbaacısı Pierre Joseph Proudhon'un zihnindeki Yeni Alman Hegelciliği ile ilk Fransız sosyalist düşüncesinin kendine has bir terkipten ortaya çıkmıştır.

Bu gelenek, büyük oranda Fransa, İtalya ve (anarşizmin Franko'nun 1939'daki zaferine kadar gücünü koruduğu) İspanya'da kitlesel boyutlara varan; Fransızca konuşan İsviçre, Ukrayna ve Latin Amerika'da ise daha az oranda etkiye sahip gelişmekte olan toplumsal bir devrimci harekete dayanmaktaydı

Max Stirner bireyci ve Leo Tolstoy pasifist olmakla birlikte Proudhon dışında anarşizmin temel savunucuları Michael Bakunin, Prens Peter Kropotkin, Errico Maletesta, Sebastian Faure, Gustav Landauer, Elisee Reclus ve Rudolf Rocker'dir. Ayrıca 19. yüzyıl anarşistleri arasında eylemin hatta teorinin halktan gelmesi gerektiği şeklinde mistik bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Özgürlükçü tavırlar, özellikle de Fransa ve İspanya'daki anarko-sindikalizm hareketi bağlamında toplumsal mücadele tecrübesinin aklıleştirilmesi, hatta romantikleştirilmesinden etkilenmiştir. Özellikle Fernand Pelloutier ve Georges Sorel'in eserleri anarşist hareketin bu yönünden gelmektedir. 19. yüzyıl anarşizmi, çeşitli biçimler kazandı ve onlar arasındaki farklılık noktaları, üç temel alanda ortaya çıkmaktadır. Bunlar; şiddetin kullanımı, ferdi özgürlüğe uygun yardımlaşmanın seviyesi ve özgür topluma uygun ekonomik organizasyon biçimi.

Ferdiyetçi Anarşizm

Ferdiyetçi anarşizm, bireyin mutlak bağımsızlığını sağlamaya çalışırken gerçek anarşizmin sosyal temelini reddettiğinden dolayı özgürlükçü felsefenin aşırı bazen de müphem noktalarına dayanır. Bu durum, bilhassa devletin yanında özel olarak toplumu da reddeden ve organizasyonu her

biri kendi ayakları üzerinde duran emsalsiz fertlerin karşılıklı saygısına dayanan bir egoistler birliğine indirgemıştır. Bu görüş, özellikle, Max Stirner'in görüşüdür. O, devleti reddettiği gibi toplumu da reddetmiş ve bütün kurumları bireyin biricik, güçlü ve saygıya layık egosunda yok saymıştır. Fransız anarşizmi 1890'lar boyunca özellikle ferdiyetçiliğe yatkın olmuştur. Ferdiyetçi anarşizm, kısmen kurumlara güvenmeyerek, kısmen de "Ravachol" ve Emile Henry gibi teröristlerin eylemlerinde kendini göstermiştir. Emile Henry tek başına veya küçük bir grupla, kendilerini hem hakim hem de cellat tayin ederek, insanlara karşı suikastlar gerçekleştiriyorlardı. Ferdiyetçi anarşizmin daha ılımlı bir şekli, Amerikalı özgürlükçü yazar Benjamin Tucker (1854-1939) tarafından savunulmuştur. O, itaati kabul etmemek adına şiddete başvurmayı reddetmiş ve bütün ferdiyetçiler gibi her türlü ekonomik komünizme karşı çıkmıştır. Onun istediği şey, malın herkeşe eşit dağıtılmasıydı. Böylece herkes kendi emeğinin karşılığını kontrol edecekti.

Mutualizm³

Proudhon tarafından geliştirilen mutualizm, insan davranışındaki toplumsal öğelere vurguda bulunması noktasında ferdiyetçi anarşizmden ayrılır. Mutualizm, siyasi eylem ve devrimci şiddete, -bazi Proudhon taraftarları zorlanmanın bir çeşidi olarak greve bile itiraz etmişlerdir- özellikle üreticileri arasında malın ortaklığına dayalı işçi örgütlerinin barışçı yayılımıyla gerçekleşecek bir reform adına karşı çıkmıştır. Asla gerçekleşmemiş olan döngüsel mutualist bir plan, emeğe bağlı olarak malın karşılıklı değişimini düzenleyecek halk bankası planıydı. Mutualistler sanayi ve kamu kuruluşlarının işleme için işçi sendikalarının gerekli olabileceğini kabul ettiler, ancak özgürlük için tehlike oluşturacağı gerekçesiyle geniş ölçekli kolektifleşmeyi reddettiler ve ekonomik yaklaşımlarını mümkün olduğunca karşılıklı bir değiş tokuş ve güven anlaşması çerçevesinde bir araya gelmiş olan köylü ve küçük zanaatkarların üretim araçlarına bireysel olarak sahip olması üzerine temellendirmişlerdir. Mutualistler, milli devletlerin yerine geçmek üzere, yerel topluluklardan yukarıya doğru giden federal yapılanmalara büyük vurgu yapmaktadırlar. Mutualizm, 1860'lar boyunca Fransız sanatkarlar arasında geniş bir taraftar kitlesine sahipti. Mutualizm savunucuları hararetle bir enternasyonalist idiler ve 1864 Uluslararası İşçiler Örgütü'nün kurulmasında büyük rol oynadılar. Bununla birlikte, onların etkileri, özgürlükçü alternatif bir felsefe olarak yükselen kolektivizm ile birlikte azalmıştır.

Kolektivizm

Kolektivizm Michael Bakunin tarafından kurulan bir anarşizm çeşididir. Kolektivist felsefe, Bakunin tarafından ilk milletlerarası anarşist organizasyonlar olan Uluslar arası Sosyal Demokrasi Birliği ve Uluslar arası Kardeş-

3 Karşılıklı ilkesine Dayanan Anarşizm (Çev.).

lik Örgütünü kurduğu 1864'den itibaren geliştirilmiştir. Uluslar arası İşçiler Örgütü'nün'de Marksizm'e karşı temel muhalefeti yapan Kolektivist anarşizmdir. Böylece, sosyalizmin özgürlükçü ve baskıcı görüşleri arasında tarihi rekabet başlamış oldu. Bakunin ve diğer Kolektivistler, Mutualistlerle, devleti ve siyasi yöntemleri reddetmeleri, federalizmi vurgulamaları ve işçinin emeğinin karşılığının verilmesi gerektiği görüşlerinde aynı düşünmekteydiler. Diğer yandan ise, Kolektivistler, devletin yıkılması ve özgür bir toplumun kuruluşunda devrimci yöntemlere ihtiyaç olduğunu vurgulamalarından dolayı birbirlerinden ayrıldılar. En önemlisi, kolektivistler, bütün kamu mülkiyetinin, üretim araçlarının ve servislerinin işçi örgütleri tarafından ortaklaşa kullanımını savunmuşlardır. Mutualizm'de birey olarak işçi esas iken, Kolektivizm'de ise, işçiler grubu esastır. Bakunin, özellikle ferdiyetçiliğin her çeşidini reddetmiş ve anarşizmin, sosyal bir doktrin, dolayısıyla da kolektivist sorumlulukları kabule dayanması gerektiğini savunmuştur.

Anarşist Komünizm

Kolektivizm baskın anarşist felsefe olarak İspanya'da 1930'lara kadar varlığını sürdürdü. Başka yerlerde ise, özellikle Peter Kropotkin tarafından kurulan, her ne kadar Kropotkin'in sadece 1871 Paris Komünü'nün hemen sonraki yıllarda Cenova'da anarşist entelektüeller arasında gerçekleşen tartışmalardan ortaya çıkan bir eğilimin en parlak savunucusu olduğu muhtemel görünse de, anarşist komünizm 1870'ler boyunca kolektivizmin yerini aldı. Kropotkin'in *La Conquete du pain* (Ekmeğin Fatihi, 1892) ve *Fields, Factories and Workshops* (Tarlalar, Fabrikalar ve İşyerleri 1899) gibi edebi çalışmaları yoluyla anarşist komünizm, hem mutualizmden hem de Kolektivizmden çok daha ihtimalla ele alınıp işlenmiştir.

Kropotkin, tarımla endüstri, şehir yaşamıyla kırsal yaşamı ve eğitimle çiraklığın entegrasyonuna dayanan yarı ütöpik ademi merkezietçi bir toplum projesini ayrıntılı olarak ele almıştır. Kropotkin, ayrıca dönemindeki antropoloji ve biyoloji alanındaki evrimci teorilerle kendi teorisi arasında yakın ilişki kurmuştur. O, *Mutual Aid* (Karşılıklı Yardımlaşma) adlı eserinde anarşizmin evrimin bir faktörü olarak işbirliğinin son aşaması olduğunu öne sürmüştür.

Anarşist komünizm sadece bir temel noktada kolektivizmden ayrılmaktadır. O da, emeğin üretiminin nasıl paylaşılacağı hususundadır. İşçinin emeğinin çalıştığı saate göre ücretlendirilmesi şeklindeki Kolektivist ve mutualist düşünce yerine Anarşist komünistler, "kişinin gelirinden kişinin ihtiyacına göre" sloganı ile görüşlerini açıklamışlardır. Ayrıca onlar, kişinin istediğini alabileceği açık depolar öngörmüşlerdir. Onlar bu durumu iki şekilde temellendirmişlerdir: Birincisi; çalışmak, aç kalma tehdidi olmaksızın insanların yapması beklenen doğal bir şeydir. İkincisi; var olan mallar üzerinde herhangi bir sınırlamanın olmadığı yerde kişinin kullandığı şeyden daha fazla alma isteği olmayacaktır. Anarşist komünistler, yerel komünal örgütlenmeye ve hatta bağımsızlığın garantisi olarak yerel ekonomik yeterliliğe büyük vurgu yapmışlardır.

Anarko-Sendikalizm

Anarko-sendikalizm, birçok anarşistin Paris Komünü'nü takip eden baskı döneminden hemen sonra tekrar ortaya çıkmaya başlayan Fransız ticari birliklerine veya sendikalarına girdiği 1880'lerin sonlarında gelişmeye başladı. Sonraları, anarşist militanlar 1985 yılında kurulan Generale du Travail Konfederasyon'unda anahtar konuma geçtiler ve anarko-sendikalizm teorisini geliştirdiler. Onlar anarşizmin temeline sendikaları yerleştirdiler ve sendikaları ortak çalışma da olduğu gibi ortak mücadelede de emekçilerin bir araya geldiği örgütler olarak kabul ettiler. Ortak mücadele temelde sanayide "doğrudan eylem" biçimini almalydı. Çünkü bununla işçiler, en yakın düşmanları olan kapitalistlere en sert biçimde darbe vurabilme imkânına sahiptiler. Doğrudan eylemin en ileri seviyesi olan genel grev, sadece kapitalizmi değil devleti de felce uğratarak sona erebilirdi.

Devlet işlemez haline gelince başkaldırının organları olan sendikalar özgür toplumun temel birimlerine dönüştürülebilirdi; işçiler çalıştıkları fabrikaların sahipleri olacak ve sanayilerle birleşeceklerdi. Anarko-sendikalizm, ferdiyetçi eğilime ters düşen ilginç bir çalışan tabaka yarattı ve tüketiciden farklı olarak üreticiye yapılan vurgu, monolitik kurumlar şeklinde katılaştıran muazzam sendikalar fikri akıllarından çıkmayan anarşist komünistler rahatsız etti. Bununla birlikte Fransa, İtalya ve İspanya'da anarşistlere ilk ve tek kitlesel taraftarlarını kazandıran sendikalist varyantı. Anarko-sendikalizmin felsefesini ayrıntılı olarak ele alan insanlar arasında Fernand Pelloutier, Georges Yvetot, Emile Pouget gibi militanlar da bulunmaktaydı. Bu kişiler çalışan insanın üstünlüğünden çıkan bir hareketin vizyonunu yaratmışlardır. Ayrıca, anarko-sendikalistlerin uygulamalarının sonuçlarını teorik olarak ortaya koyan hareketin dışında entelektüeller de bulunmaktaydı. Bunların en önemlisi "*Reflexion sur la violence (Gücün Görüntüleri)*"nin yazarı George Sorel'di. O ayrıca genel grevi; devletle mücadelede toplumu koruyan kuvvetli bir "sosyal mit" olarak görmekteydi.

Pasifist Anarşizm

Pasifist anarşizmin iki türü vardır: Birincisi, Leo Tolstoy'un Hıristiyan ahlakına rasyonel ve somut şeklini vermeye çalıştığı türdür. Tolstoy şiddetin her türlüünü reddetmiş ve itaati ortadan kaldırmak için en iyi yol olarak ahlaki bir devrimi savunmuştur. Bununla beraber, Tolstoy'un çağdaş toplum eleştirisi ve onun gelecekle ilgili önerileri diğer anarşizm çeşitleri ile oldukça benzerlik arz etmektedir. O, devlete, hukuka ve mülkiyete karşı çıkmakta, birlikte üretimi ve ihtiyaca göre tüketimi savunmaktadır.

Daha sonraları Batı Avrupa'daki anarşist hareketler içinde Pasifist bir akım daha ortaya çıkmıştır. Bu hareketin baş savunucusu Hollandalı Eski Sosyalist Domela Nieuwenhuis'ti. Bu akım şiddetin zararlarına son veren mücadelenin sendikalist biçimini kaldırmaya yönelik bin yılcı genel grevi kabul ederek katı Tolstoyculuktan ayrılmıştır.

Kendi içindeki farklılıklara rağmen, bütün bu anarşizm çeşitleri, sadece devlete, siyasete ve mülkiyete karşı olmaları ile değil, ender görülen fikir

ve hareketleriyle de benzer özellikler taşır. Siyasi kurumlardan ve politik uygulamalardan kaçınarak anarşizm, diğer itirazcı hareketlerden daha fazla ahlaki değerleri muhafaza etmiştir. Bu yön, sadece otoritenin karışıklığını ortadan kaldırma anlamında değil, aynı zamanda zenginliğin sakıncalarını bertaraf etme ve hayatı temel alarak sade bir yeterlilik tesis etme anlamında, taraftarlarının hayatın basitleştirilmesine yönelik isteklerindeki özel keskinlikte ortaya konmuştur. Bütün insanlara sürekli artan bir maddi varlık temin etme anlamında ilerleme, kesinlikle anarşistlere cazip gelmemiştir. Nitekim, onların felsefesinin normal anlamda ilerlemeci olup olmadığı şüphelidir. Onlar şimdiki reddederler, ancak daha doğal bir geçmişin kayıp erdemlerini diriltecek sade bir özgürlüğün adına reddederler. Bu gelecekte mücadele sona ermeyecek, fakat sadece ütopyayı reddeden ve ne mutlakları ne de mükemmellikleri bilmeyen bir toplumun dinamik dengesi içinde değişime uğrayacaktır.

Marksistler de dahil anarşistlerle sosyalistler arasındaki temel fark şudur: Sosyalistler; ilk adım olarak dağınıklığı engellediği için devletin muhafaza edilmesi gerektiğini savunurken anarşistler, gücün bozucu özelliğinden dolayı, otoritenin yapısını ele geçirmenin onun daimi kılacağına öne sürerler. Bununla beraber, anarko-sendikalistler, eski üzerinde gelişecek yeni toplumun iskeletini oluşturacak sendikal birliklerini önemsemektedirler.

Toplumsal uyum ile ferdin tam bağımsızlığını uzlaştırma problemi anarşist düşüncede tekrar tekrar ortaya çıkan bir durumdur. Toplumsal otoritenin, özgürlüğü yok eden anti-sosyal tepkilere yol açtığı öne sürülmüştür. Ayrıca özellikle Godwin ve Kropotkin tarafından, kamu oyunun özgürlükleri kötüye kullananları engellemede yeterli olacağı savunulmuştur. Bununla birlikte, George Ovel, baskının yerine geçen bir güç olarak kamu oyununa güvenmenin belirlenmiş sınırları olmadığında neticede herhangi bir hukuk sisteminden daha baskıcı olabilecek ahlaki bir zulme yol açabileceğini belirtmiştir.

Bibliyografya

George Woodcock, *Anarchism: A History of Libertarian Ideas and Movements*, Cleveland, 1962

James Joll, *The Anarchists*, London, 1964.

Paul Elzbacher, *Anarchism*, New York, 1908.

E. V. Zenker, *Anarchism*, London, 1898.

Rudolf Rocker, *Anarcho-syndicalism*, London, 1938.

Max Nettlau, *Der Anarchismus von Proudhon zu Kropotkin*, Berlin, 1927.

....., *Anrachisten und Social-Revolutionare*, Berlin, 1931.

....., *Der Vorfrühling der Anarchie*, Berlin, 1925.

Alexander Gray, *The Socialist Tradition*, London, 1946.

Bertrand Russell, *Proposed Roads to Freedom*, New York, 1919.